

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalous
Yritysjuridiikka

Rauli Malmi

Sosiaalitoimessa viranhaltijan päätöksellä tehtävät lapsen huolto- ja tapaamissopimukset

Opinnäytetyö 2016

Tiivistelmä

Rauli Malmi

Sosiaalitoimessa viranhaltijan päätöksellä tehtävät lapsen huolto- ja tapaamis-sopimukset, 41 sivua, 3 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu

Liiketalous Lappeenranta

Liiketalous

Yritysjuridiikka

Opinnäytetyö 2016

Ohjaajat: lehtori Jarmo Kemppinen, Saimaan ammattikorkeakoulu

Tämän tutkimuksen aiheena olivat sosiaalitoimessa tehtävät sopimukset lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Sopimiseen kykenevät eroperheet tekevät sopimuksen sosiaalitoimessa ja lastenvalvoja hyväksyy sopimuksen. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) asettaa juridiset rajansa sopimuksen tekemiselle.

Tutkimusmenetelmänä oli kvalitatiivinen tutkimus, joka toteutettiin teemahaastatteluina haastattelemalla lastenvalvoja. Kohdetta pyritään kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa kuvaamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Toisena menetelmänä oli oikeusdokmatiikka, lainoppi, joka rakentuu voimassa olevien oikeuslähteiden varaan, tutkii oikeusjärjestelmään kuuluvia sääntöjä ja tulkitsee niitä.

Tutkimuksen tuloksena saatiin kokonaiskuva sosiaalitoimessa viranhaltijan päätöksellä tehtävistä lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvistä sopimuksista ja sopimusten tekemisestä. Sopimuksen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tekevät lapsen vanhemmat. Lastenvalvoja vahvistaessa sopimusta, keskeisessä asemassa on lapsen etu. Jos sopimus on lapsen edun mukainen, lastenvalvoja hyväksyy sopimuksen. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) asettaa juridiset rajat sopimuksen tekemiselle.

Asiasanat: sopimuksen tekeminen, lapsen huolto, asuminen, tapaamisoikeus

Abstract

Rauli Malmi

Social service contracts of child`s custody, habitation and visiting rights, accepted the documents by child welfare officer, 41 Pages, 3 Appendices

Saimaa University of Applied Sciences

Faculty of Business Administration, Lappeenranta

Degree Programme Business Administration

Specialisation in Business in Law

Bachelor`s Thesis 2016

Instructor: Mr Jarmo Kemppinen, Senior Lecturer

The purpose of the research was to examine the contracts which are made in social service with relation to child`s custody, habitation and visiting rights. Divorced couples, who are capable to do the contract about child`s custody will do that in social service. The child welfare officer ratifies the contract. The Act on Child Custody and Right of Access (361/1983) is the main law, which has to be obeyed when the contracts are made.

The research methods used were a legal desk study and qualitative method. The qualitative method was employed to survey child welfare officers. The way of the qualitative method is to describe the issue a very realistic way. Legal desk study, jurisprudence, surveys the law and interprets the law.

The result of the study shows an overall picture of the contracts which are made in social service with relation to the child`s custody, habitation and visiting rights. The contract is made by the child`s parents. When the child welfare officer ratifies the contract, the main thing is the interest of the child. If the contract is in accordance with the child`s interest, the welfare officer ratifies the contract. The Act on Child Custody and Right of Access (361/1983) is the main law, which has to be obeyed when the contract is made.

Keywords: Contract, child custody, habitation, visiting rights

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Keskeinen lainsäädäntö huolto- ja tapaamissopimuksissa	8
2.1	Laki holhoustoimesta (442/1999) (HolhL)	9
2.2	Isyyslaki (11/2015) (IsL)	9
2.3	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983 (HTL)	10
2.4	Avoliittolaki 234/1929	12
2.5	Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (556/1994) (HTA)	13
3	Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sosiaalitoimessa	13
3.1	Isyyden tunnustaminen	15
3.2	Vanhempien sopimusvapaus	16
3.3	Lapsen huolto	19
3.4	Asuminen	23
3.5	Tapaamisoikeus	24
3.6	Lapsen edun huomioonottaminen sopimusta tehtäessä	25
3.7	Mikäli sopimukseen ei päästä sosiaalitoimessa	27
4	Haastattelut	29
4.1	Lastenvalvojan Lappeenranta-haastattelu 2.5.2016	29
4.2	Lastenvalvoja Lappeenranta-sähköpostihaastattelu 31.8.2016	33
5	Yhteenveto ja pohdinta	33
	Kuviot	38
	Taulukot	38
	Lähteet	39

Liitteet

- Liite 1 Teemahaastattelun kysymykset 2.5.2016
- Liite 2 Sähköpostihaastattelun kysymykset 31.8.2016
- Liite 3 Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Normit

Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (HTA) 556/1994

Avioliittolaki (AL) 234/1929

Isyyslaki (IsL) 11/2015

Laki holhoustoimesta (HolhL) 442/1999

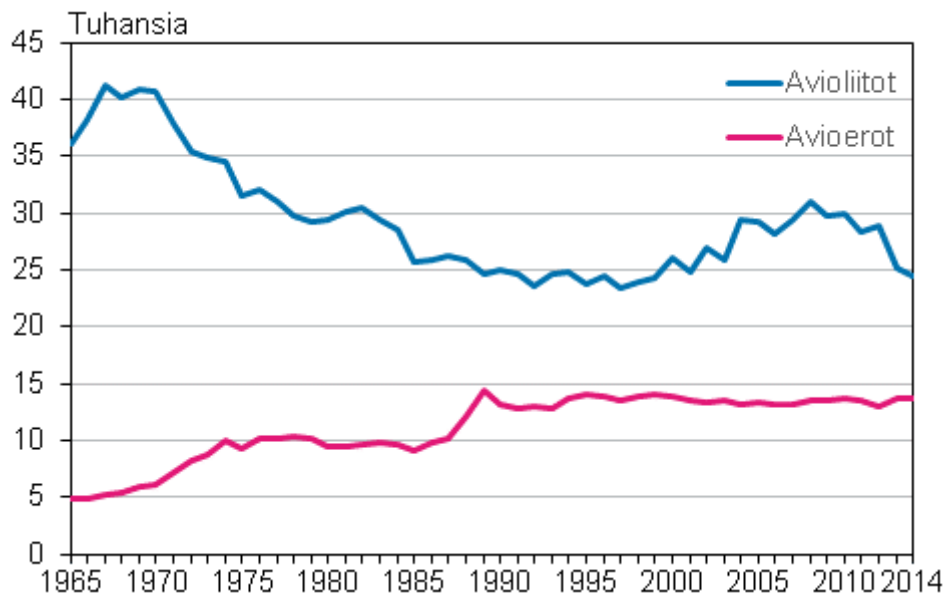
Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (HTL) 361/1983

1 Johdanto

Opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella sosiaalitoimessa, viranhaltijan päätöksellä, tehtäviä lapsen huolto- ja tapaamissopimuksia. Selvitetään miten lait, normit, asetukset sekä käytänteet vaikuttavat sopimuksen tekemiseen ja sopimusvapauteen. Lisäksi opinnäytetyössä perehdytään lastenvalvojen toimintaan.

Opinnäytetyöni aiheeksi valitsin lasten huoltajuus- ja tapaamissopimusten tekemisen, koska minulla on aiheesta kokemusta, niin oman kuin ystävienikin avo- ja avioerotilanteiden kautta. Aihe on lisäksi yhteiskunnallisesti tärkeä koskettaessaan lukuisaa joukkoa erotilanteessa olevia perheitä sekä kokonaan avo- tai avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia.

Vuonna 2014 avioeroon päättyi 13 682 avioliittoa ja avioeronneisuus onkin pysynyt samalla tasolla jo yli 20 vuotta (Kuvio 1) (Tilastokeskus a.).

Kuvio 1. Avioliitot ja avioerot 1965–2014 (Tilastokeskus a.)

Avio- ja avioerotilanteessa, perheen hajotessa, elinolosuhteet muuttuvat, ja tapahtuvat muutokset vaikuttavat suoraan lapsen elämään. Tiedetään kuitenkin varsin vähän siitä, miten esimerkiksi perheen hajoaminen, jatkuva muuttaminen sekä taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat vaikuttavat lapseen. Vanhempien erotessa olennaista on se, miten lapsen suhde molempiin vanhempiinsa voi jatkua.

Eron pitäisi olla vanhempien välinen, ei lapsen ja vanhemman välinen. Eron ei pitäisi vaikuttaa eroparin toimimiseen vanhempina. Jokainen ero on kuitenkin yksilöllinen ja tilanteen mukaan aina erilainen. Useimmiten lapsen lähihuoltajana toimii äiti. Vaikka vanhemmilla olisi yhteishuolto, lasta ei tosiasiallisesti hoideta yhdessä, sillä lapsi asuu aina vuorotellen toisen vanhemman luona. Vaikka vanhemmat voivat tehdä tärkeitä lasta koskevat päätökset yhdessä, joudutaan lapsen aika aina tavalla tai toisella jakamaan. (Litmala 2003, 39–40.)

Sosiaalitoimessa tehdään sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Vanhemmat voivat sopia lastenvalvojan luona lapsen yhteis- tai yksinhuollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Näin toimitaan silloin, kun kyseessä on sopimiseen kykenevä eroperhe. Mikäli kyseessä on huoltoriita, vain tuomioistuim voi ratkaista kyseisen asian.

Tutkimusmenetelmä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen avainkysymyksinä ovat, mikä on sosiaalitoimessa tehtävä sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä mistä asioista sopimuksessa sovi-taan ja mitkä asiat vaikuttavat siihen, että sopimuksen on mahdollista syntyä. Lapsen elatukseen liittyvä sopiminen on tässä tutkimuksessa rajattu pois, sillä elatukseen liittyvä sopimus tehdään erillisenä sopimuksena sosiaalitoimessa.

Tutkimusmenetelminä ovat oikeusdokmatiikka eli lainoppi sekä kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Husan, Mutasen ja Pohjalaisen (2008, 20) mukaan lainoppi selvittää, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö kulloinkin käsiteltävässä oikeusongelmassa. Lainoppi on lisäksi oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen tutkimusta ja sisällön selvittämistä. Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään kuvaamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009,161).

Teemahaastattelun avulla kerättävä aineisto perustuu haastateltavan omiin kokemuksiin. Haastateltavana on ollut lapsen huolto- ja tapaamissopimuksia käsitteleviä viranhaltijoita, lastenvalvojia. Isyyslaissa 11/2015, myöhemmin IsL, säädetään lastenvalvojien toimenkuvasta. Teemahaastattelussa käsitellään ennalta pohdittuja ja määriteltyjä aiheita, ja keskustelu haastattelijan ja haastateltavan

välillä etenee luontevasti, kulloisenkin teemahaastattelun teeman mukaan. (Tilastokeskus b.)

Teemahaastattelun keskustelu ei ole tavallista arkikeskustelua, vaan keskustelulla on tietty tarkoitus, teeman mukaan. Olennaista haastattelutilanteessa on, että haastattelija kykenee pitämään haastattelun rakenteen hallinnassaan. Teemahaastattelu tuo esille haastateltavan omia kokemuksia ja ennalta määritellyt vastausvaihtoehdot eivät rajaa kertyvän aineiston sisältöä. Haastattelijan ennalta valitsema teema tai teemat rajaavat keskustelun tutkimusongelman aihepiiriin. (Tilastokeskus b.)

2 Keskeinen lainsäädäntö huolto- ja tapaamissopimuksissa

Lapsioikeudella tarkoitetaan niiden säännösten kokonaisuutta, jotka määrittävät lapsen oikeudellista asemaa. Lainsäädännön tavoitteena on turvatus lapsuuden sääntely. Lapsuutena pidetään lainsäädännön mukaan aikaa, joka alkaa syntymästä ja päättyy täysivaltaisuuden ikärajaan, joka on 18 vuotta. (Kangas 2012, 37.)

Lapsioikeudellisen sääntelyn perusarvoksi on muodostunut lapsen etu. Asioita tarkastellaan nykyisen lainsäädännön valossa lapsen näkökulmasta. Uudempi lainsäädäntö pitää lapsen ja vanhemman välistä suhdetta yksilöiden välisenä suhteena. Lapsi on itsenäinen oikeussubjekti. Lapsella on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasoaan vastaavalla tavalla ja yksilönä lasta on kohdeltava tasa-arvoisesti. Tästä huolimatta lasta koskevat oikeudelliset ratkaisut liittyvä aina jollakin asteella vanhempien väliseen suhteeseen. (Kangas 2012, 38.)

Tehtäessä sopimuksia lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyen, oleellisena osana ovat lainsäädännön mukanaan tuomat rajoitteet ja velvoitteet. Keskeistä lainsäädäntöä lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyen ovat muun muassa:

- Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (556/1994) (HTA)
- Avioliittolaki (234/1929) (AL)
- Isyyslaki (11/2015) (IsL)

- Laki holhoustoimesta (442/1999) (HolhL)
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) (HTL)

Tehtäessä sosiaalitoimessa sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta keskeisin laki on laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983). Avioerotilanteessa, avioliittolaissa (234/1929), on omat säädöksensä lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyen.

Seuraavassa käydään läpi olennaisin sosiaalitoimessa tehtävään lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyvän sopimuksen tekemiseen liittyvän, eli laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, olennaisimmat säädökset.

Lisäksi tarkastellaan avioliittolain 234/1929 säädöksiä, jotka vaikuttavat avioerotilanteessa lapsen huolto ja tapaamissopimuksiin.

2.1 Laki holhoustoimesta (442/1999) (HolhL)

Laki holhoustoimesta (442/1999) 4. §, säättää alaikäisen edunvalvonnasta. Alaikäisen edunvalvojina toimivat hänen huoltajansa. Huoltaja voidaan kuitenkin vapauttaa tehtävästään tuomioistuimen päätöksellä. Tällöin, tarpeen niin vaatiessa, alaikäisen edunvalvojaksi voidaan määrätä muu henkilö. (HolhL 4 §.)

2.2 Isyyslaki (11/2015) (IsL)

Isyyslaki on olennainen, lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvän sopimuksen tekemiseen siksi että sopimuksen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta voivat tehdä vain lapsen vanhemmat keskenään. Isyys on tällöin oltava tunnustettu.

Isyyslakia sovelletaan isyyden toteamiseen ja vahvistamiseen sekä isyyden kumoamiseen (IsL 1§.). Isyyslain 2. §:n mukaan aviomies on aina lapsen isä, kun lapsi syntyy avioliiton aikana. Jos aviomies kuolee ennen lapsen syntymää, tarkastellaan tilannetta isyyden kannalta siten että onko lapsi voinut tulla siite-tyksi ennen aviomiehen kuolemaa. Mikäli äiti on solminut uuden avioliiton ennen lapsen syntymää, on uusi aviomies lapsen isä. (IsL 2§.)

Isyyslain 3. §:ssä säädetään isyydestä muissa tapauksissa. Mikäli lapsi ei ole syntynyt avioliiton aikana, isyys vahvistetaan maistraatin tai tuomioistuimen päätöksellä. Isäksi määritellään tällöin mies joka on siittänyt lapsen tai mies, jonka siittiötä on käytetty äidin hedelmöittämiseen. (IsL 3 §.)

2.3 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983 (HTL)

Lain keskeinen periaate on, että lapsen vanhempien parisuhteen muodosta riippumatta lapsella on oikeus saada huoltoa molemmalta vanhemmaltaan. Aikaisemmin laki mahdollisti vain toisen vanhemman huoltajuuden, mutta nykyinen laki mahdollistaa yhteishuoltajuuden. Lapsen oikeus tavata sitä vanhempaa, jonka luona lapsi ei asu, korostaa vanhemman ja lapsen välisen suhteen säilyttämistä silloinkin, kun vanhemmat ovat eronneet (Litmala 2003).

HTL on luonteeltaan yleislaki, jonka merkitys asettuu perheen sisäisiin suhteisiin (Mahkonen 2010, 60). Huollon oikeudellisella sääntelyllä on haluttu ilmaista käsitys siitä, ettei perhepiiri ole oikeudesta vapaata aluetta (Kangas 2012, 100).

Lain ensimmäisessä luvussa määritellään yleiset säännökset ja lain toisessa luvussa huoltajat ja tapaamisoikeus. Nämä ovat oleelliset luvut laissa sopimisen tekemisen kannalta. HTL:n mukaan sopimuksissa on myös aina huomioitava lapsen etu. Rangaistussäännöksiä laissa ei ole. Mikäli rikkomuksia ja laiminlyöntejä tapahtuu, voi sovellettavaksi tulla esimerkiksi rikoslaki.

Huollon pääpaino on lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen, yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Läheiset ihmissuhteet lasten ja vanhempien välillä ovat tärkeitä. Valvonnan ja huolenpidon merkitys sekä turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö lapsen ikätasoon nähden, ovat olennainen osa lain sisältöä. (HTL 1:1 §.)

Tapaamisoikeuden merkitys laissa korostuu lapsen oikeutena pitää yhteyttä sekä tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Tämä vaatii vanhemmilta keskinäistä yhteisymmärrystä lapsen asioiden hoidossa. (HTL 1:2 §.)

Kun lapsi täyttää 18 vuotta, lapsen huolto päättyy. Lapsen huolto päättyy myös silloin, kun lapsi menee naimisiin ennen 18 ikävuottaan. Huoltajina toimivat tätä ennen lapsen vanhemmat tai henkilöt, joille huolto on uskottu. (HTL 1:3 §.) Lap-

sen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista lapsen henkilökohtaisista asioista, on oikeus päätöksentekoon lapsen huoltajalla (HTL 1:4 §).

Huoltajien velvollisuus on yhdessä vastata lapsen asioista. Toisen vanhemman ollessa esteellinen päättämään lapsen asioista, ja viivästyminen aiheuttaisi haittaa, voi toinen vanhemmista tehdä päätöksen. Lapsen tulevaisuuden kannalta merkittävissä asioissa päätös olisi kuitenkin tehtävä yhdessä, ellei lapsen etu muuta vaadi. (HTL 1:5 §.)

Mikäli vanhemmat ovat avioliitossa keskenään, kun lapsi syntyy, ovat molemmat vanhemmat lapsen huoltajia. Mikäli näin ei ole, on äiti lapsen huoltaja. Vanhempien mennessä avioliittoon, molemmat saavat huoltajan statuksen. (HTL 2:6 §.)

HTL:n 7. §, 8. § ja 8.a § määrittävät vanhempien sopimusvapautta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tehtävään sopimukseen.

HTL 7. §:n mukaan vanhemmat voivat sopia siitä,

- 1) että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti;*
- 2) että lapsen tulee asua toisen vanhempansa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä;*
- 3) että lapsen huolto uskotaan yksin toiselle vanhemmalle;*
- 4) että lapsella on oikeus vanhempien sopimalla tavalla pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu.* (HTL 7 §.)

HTL 8. §:n mukaan sopimus on tehtävä kirjallisesti, ja lapsen asuinpaikan sosiaalilautakunnan on vahvistettava sopimus. Mikäli lapsella ei ole asuinpaikkaa Suomessa, määräytyy sosiaalilautakunta vanhempien, tai toisen vanhemman asuinpaikan mukaa. Mikäli mikään edellä mainituista ei toteudu, Helsingin kaupungin sosiaalilautakunta on toimitelin, joka vahvistaa sopimuksen.

HTL 8.a §:n mukaan, huolto voidaan uskoa molemmille vanhemmille jo ennen lapsen syntymää. Tämä edellyttää IsL 16. §:n mukaista isyydentunnustusta.

Nämä edellä mainitut kolme HTL:n pykälää määrittävät pitkälti sosiaalitoimessa tehtävien lasten huoltajuus ja tapaamissopimusten rajat ja sopimusvapauden mahdollisuudet.

Lapsen etu on ensisijalla ratkaistaessa lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyviä asioita. Erityistä huomiota kiinnitetään siihen, miten asiat tulevat toteutumaan sopimuksen tekemisen jälkeen. (HTL 2:10 §.) Mikäli vanhemmat eivät ole lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyvässä asiassa yksimielisiä, on selvitettävä lapsen mielipide ja toivomukset. Selvitystä tehtäessä tulee huomioida lapsen ikä ja kehitysaste. (HTL 2:11 §.)

Mikäli olosuhteet muuttuvat sosiaalilautakunnan vahvistaman sopimuksen tai tuomioistuimen päätöksen jälkeen, voidaan sopimusta muuttaa (HTL 2:12 §.).

2.4 Avioliittolaki 234/1929

Avioliittolaki, (myöhemmin AL), säättää lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta avioerotilanteessa. Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta voidaan tehdä erotilanteessa liitännäisasiana. Tällöin avioerohakemuksen yhteydessä liitännäisvaatimus tulee saattaa vireille jommankumman puolison kotikunnan käräjäoikeudessa.

Eroavat puoliset voivat sovinnollisessa tilanteessa jättää vahvistetun sopimuksen kokonaan tekemättäkin. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun toinen puolisoista muuttaa pois yhteisestä kodista ja lapset muuttavat hänen mukanaan sovinnollisen ilmapiirin vallitessa. Vaikka juridista sopimusta ei tällöin olisikaan, pääsäännön mukaan huolto säilyy tällöin yhteisenä. (Koulu 2014, 22.) Tällainen tilanne vaatii kuitenkin eroparilta erittäin hyvää yhteisymmärrystä, jotta käytännön asiat tulevat jatkossa asiallisesti hoidettua.

Avioliittolain 38. §:n mukaan Tuomioistuimen on otettava omasta aloitteestaan käsiteltäväkseen puolisoitten avioerotilanteessa asia, miten lapsen edun mukaisesti käsitellään lasten huolto ja tapaamisoikeus. Huomiota on kiinnitettävä erityisesti siihen, miten läheiset ja myönteiset suhteet turvataan molempaan vanhempaan. Tuomioistuimen on annettava lapsen vanhemman tai sosiaalilautakunnan vaatimuksesta päätös huollosta ja tapaamisoikeudesta siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) säädetään.

2.5 Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (556/1994) (HTA)

Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (556/1994) asettaa säädöksiä, mikäli lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvä asia joutuu oikeuskäsittelyyn. HTA:n 1. §:ssä todetaan muun muassa se, että mikäli tuomioistuimien katsoo tarpeelliseksi, on asian käsittelyä varten hankittava selvitys sen kunnan sosiaalilautakunnalta, missä lapsi asuu, tai oleskelee. Pyyntöön on liitettävä tarpeelliset tiedot hakemuksesta ja asian käsittelystä.

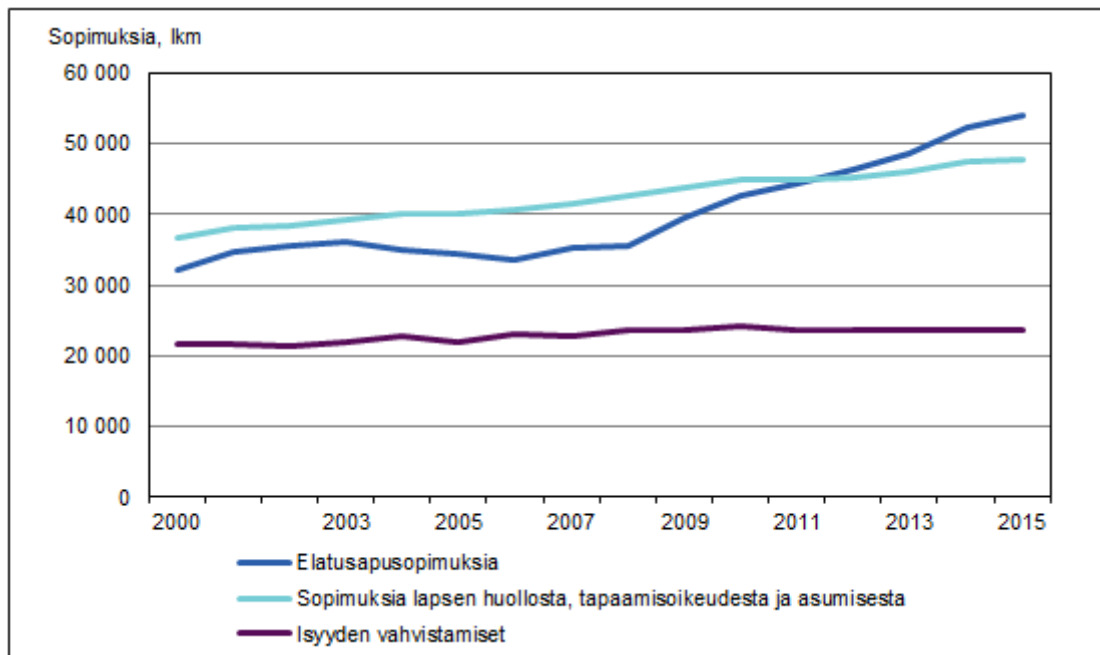
HTA:n 2. §:n mukaan tuomioistuimen on varattava virkateitse sosiaalilautakunnalle tilaisuus tulla kuulluksi. HTA:n 8. §:n mukaan, tuomioistuimen pyytäessä selvitystä sosiaalilautakunnalta, tulee sen sosiaalilautakunnan, jolle pyyntö on esitetty, tehdä lapsen vanhempien tai huoltajan asuinpaikkakunnan sosiaalilautakuntien välillä yhteistyötä.

3 Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sosiaali-toimessa

Vuonna 2015 vahvistettiin lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta 47 650 sopimusta. Näissä sovittiin lapsen huollosta 33 480 kertaa, tapaamisesta 22 400 ja asumisesta 18 170 kertaa. 93 prosentissa huoltosopimuksista sovittiin yhteishuollosta. Yksinhuoltosopimuksia kaikista huoltosopimuksista oli 7 prosenttia. Kaikista huoltosopimuksista kuusi prosenttia oli äidin yksinhuoltosopimuksia ja yksi prosentti isän yksinhuoltosopimuksia. (THL a.)

Vuonna 2015 vahvistettiin 23 580 avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isyys (Kuvio 2). Lähes kaikkien isyys vahvistettiin tunnustamalla. Isyyden vahvistamista tehtiin yli kahdeksan prosenttia enemmän verrattuna vuoteen 2000. (THL a.)

Sosiaalitoimessa tehtävät sopimukset ovat rajatumpia, kuin käräjäoikeuden päätökset. Sosiaalitoimi voi huollon, asumisen ja tapaamisoikeuden lisäksi, vahvistaa vain tiedoksiantosopimuksen, jolloin henkilö joka ei ole lapsen huoltaja voi saada tietoja viranomaisilta lapseen liittyen. (Hiekkala 2016.)

Kuvio 2. Sosiaalitoimen vahvistamat perheoikeudelliset sopimukset 2000–2015 (THL a.)

	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Elatusapusopimuksia	34 559	39 643	42 598	44 385	46 457	48 607	52 173	53 879
Sopimukset lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta	40 124	43 711	44 961	44 933	45 139	46 060	47 614	47 650
joissa sovittu:								
- lapsen huollosta	34 102	35 224	35 269	34 222	33 581	33 910	34 218	33 479
- asumisesta								
äidin luona	15 125	14 902	15 297	14 826	14 824	14 975	15 512	15 169
isän luona	3 405	3 138	3 257	3 207	3 148	3 195	3 233	2 992
- tapaamisoikeudesta	17 040	19 409	19 920	20 062	20 486	21 161	22 476	22 398

Taulukko 1. Sosiaalitoimen vuoden aikana vahvistamia perheoikeudellisia sopimuksia 2005, 2009–2015, kpl (THL a.)

Taulukossa 1 on kappalemääräisesti tilastoituna vuonna 2005 sekä vuosien 2009-2015 välisenä aikana sosiaalitoimessa tehdyt sopimukset lapsen huollosta, asumisesta, tapaamisoikeudesta sekä elatuksesta. Vuoden 1996 jälkeen, kunnat eivät ole tilastoineet lasten huolto-, tapaamisoikeus- ja asumissopimuksiin liittyen tietoa siitä, miten osuudet sopimuksista jakautuvat avioliitossa tai avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten kesken (Litmala 2003). Olkoon kyseessä sitten avio- tai avoero, lapsen asioista päättämisen tavoissa ei ole eroa (Oikeus.fi c.). Lapsen asema on oikeudellisesti ottaen samanlainen, olkoon lap-

si syntynyt avio- tai avoliitossa. Oikeudellisesti lapset ovat syntyperästään riippumatta yhdenvertaisessa asemassa. (Väestöliitto.)

Lastenvalvojan luona tehtävän kirjallisen sopimuksen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta vahvistaa lastenvalvoja. Jos lapsen vanhemmat ovat tehneet itsenäisesti, kirjallisesti sopimuksen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, on se esitettävä vahvistettavaksi lapsen kotipaikan sosiaalilautakunnalle.

3.1 Isyyden tunnustaminen

Isyyden tulee olla vahvistettu, jotta vanhemmat voivat tehdä sopimuksen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Isyys voidaan tunnustaa ennen lapsen syntymää tai syntymän jälkeen.

Isyyslain 2. §:n mukaan aviomies on aina lapsen isä, kun lapsi syntyy avioliiton aikana. Mikäli aviomies kuolee ja avioliitto purkautuu ennen lapsen syntymää, on olennaista isyyden kannalta se, onko lapsi voinut tulla siitetyksi ennen aviomiehen kuolemaa. Mikäli äiti on solminut uuden avioliiton ennen lapsen syntymää, on uusi aviomies lapsen isä. (IsL 2§.)

Isyyslain 3 §:ssä säädetään isyydestä muissa tapauksissa. Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isän isyys vahvistetaan maistraatin tai tuomioistuimen päätöksellä. Isäksi määritellään tällöin mies, joka on siittänyt lapsen tai mies, jonka siittiöitä on käytetty äidin hedelmöittämiseen. (IsL 3 §.)

Mikäli lapsi tulee syntymään avioliiton ulkopuolella, lapsen isä voi tunnustaa isyyden jo raskausaikana (IsL 16 §.), jos on selvää, että isyydentunnustaja on lapsen isä. Terveystieteiden tai kättilä voi äitiysneuvolassa vastaanottaa isyydentunnustuksen. Tunnustettaessa isyyttä äitiysneuvolassa, tulee äidin hyväksyä tunnustaminen ja kummankin, sekä äidin että tunnustajan tulee ymmärtää tunnustamisen merkitys. Sekä äidillä että tunnustajalla tulee olla asetuksessa säädetty henkilöllisyysasiakirjat mukanaan tunnustamistilaisuudessa. Raskausaikana myös lastenvalvoja voi tunnustaa isyyden. Isyys vahvistetaan maistraatissa. (THL d.)

Samassa yhteydessä voidaan tehdä sopimus lapsen yhteishuollosta (THL c). Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan lakiin tehty muutos mahdollistaa

yhteishuoltajuussopimuksen tekemisen isyydenvahvistamisen yhteydessä (HTL 14/2015, 8 a §). Sopimus yhteishuollosta voidaan tehdä äitiysneuvolakäynnillä, jolla isyyden tunnustaminen tehdään. Isyyden tunnustajan ja äidin ei tarvitse asua yhdessä sopimusta tehtäessä. Sosiaalilautakunta vahvistaa yhteishuoltosopimuksen sen jälkeen, kun lapsen isyys on vahvistettu, mikäli sopimus ei ole lapsen edun vastainen. (THL d.)

Saatuaan tiedon avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen syntymästä, lastenvalvoja aloittaa isyyden selvittämisen, mikäli isyyttä ei ole tunnustettu raskausaikana. Isyyttä voidaan selvittää myös avioliiton aikana syntyneelle lapselle, mikäli aviopari pyytää selvitystä lastenvalvojalta kuuden kuukauden kuluessa lapsen syntymästä. Lastenvalvoja voi selvittää avioliiton aikana syntyneen lapsen isyyttä myöhemminkin, mikäli toinen mies on tunnustanut tai ilmoittanut aikovansa tunnustaa lapsen isyyden. (THL c.)

3.2 Vanhempien sopimusvapaus

Laissa varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929) eli oikeustoimilaissa, OikTL, säädetään sopimusten tekemisestä. Ellei erityislaita ole säädetty toisin, noudatetaan OikTL:n ensimmäisen luvun säädöksiä sopimuksen tekemisestä. (Ojajärvi, Savolainen, Suojanen, Vainio & Vanhanen 2010, 158.) Sopimuksen sitovuuden periaate on sopimusoikeuden ja koko oikeusjärjestyksen kulmakivi. Sopimus sitoo niin kauan, kuin se on voimassa.

Karttusen, Laasasen, Sippelin, Uiton & Valtosen (2015, 155) mukaan Suomen oikeusjärjestelmässä vallitsee sopimusvapauden periaate. Sopimusvapauteen kuuluu päätäntä vapaus, jolloin henkilö voi päättää, tekeekö hän jonkin sopimuksen vai ei. Henkilöllä on myös valinnanvapaus sopimuskumppanin suhteen. Sopimuksen sisältö vapaus antaa henkilölle mahdollisuuden päättää sopimuksen sisällöstä ja muotovapaus siitä, missä muodossa hän sopimuksen tekee. Sopimuksen tyyppivapaus antaa henkilölle mahdollisuuden valita sopimustyyppin, ja sopimuksen purkuvapaus antaa oikeuden irtisanoa tai muuten lakkauttaa sopimus lain ja ehtojen mukaisesti. Sopimusvapauden ulottuvuuksiin kuuluu myös vapaus päättää riidanratkaisutavasta sekä oikeuspaikasta.

Hemmon (2006, 294) mukaan, sopimuksissa pakottavat lakiperusteiset normit ovat aina velvoittavimpia ja ne tulevat aina sovellettaviksi. Näiden lakiperusteisten sovellettavien normien jälkeen tulevat sopijaosapuolten sopimat ehdot sovellettaviksi.

Tehtäessä sopimuksia lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta lakiperusteena toimii HTL:n 7. §. Isyyden tulee olla vahvistettu, jotta vanhemmat voivat tehdä sopimuksen. Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva sopimus voidaan tehdä toistaiseksi voimassaolevaksi tai määräajaksi.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 7 § määrittää vanhempien sopimusvapaudesta seuraavaa:

Vanhemmat voivat sopia siitä,

- 1) että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti;*
- 2) että lapsen tulee asua toisen vanhempansa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä;*
- 3) että lapsen huolto uskotaan yksin toiselle vanhemmalle;*
- 4) että lapsella on oikeus vanhempien sopimalla tavalla pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. (HTL 7 §.)*

Lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyvässä sopimisessa vanhemmilla on lähtökohtaisesti sopimusvapaus. Vanhemmat voivatkin sopia asiasta niin halutessaan vain suullisesti. Jotta sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta olisi täytäntöönpanokelpoinen, on se laadittava kirjallisesti lapsen asuinkunnan lastenvalvojan luona, oikeusministeriön vahvistaman kaavan mukaisesti. (Helsingin kaupunki a.)

Mikäli sopimus on lapsen edun mukainen, vahvistaa lastenvalvoja sopimuksen. Lainvoimaltaan lastenvalvojan vahvistama sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta vastaa tuomioistuimen antamaa ratkaisua. (Helsingin kaupunki a.)

Tehtäessä sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, sopijaosapuolina toimivat lapsen vanhemmat. Lastenvalvojan tehtävänä on toimia avustajana ja auttaa vanhempia saavuttamaan sellainen sopimustulos, että täytäntöön-

panokelpoinen asiakirja voidaan laatia. Olennainen osa on lapsen edun mukainen sopiminen ja huomioitavaa on lapsen arkeen liittyvien asioiden järjestäminen. (Helsingin kaupunki a.)

Huollon ja asumisen osalta sopimus on aina voimassa toistaiseksi. Tapaamisoikeutta koskeva sopimus voidaan sen sijaan tehdä räätälöitynä esimerkiksi määräaikaiseksi tai lapsen iän perusteella lapsen etua huomioiden sopivaksi. Mikäli sopimus tapaamisoikeudesta on määräaikainen, tarkastellaan sopimuksen päätyttyä tilannetta aina uudelleen ja sopimusta voidaan muuttaa sen hetkisen tilanteen vaatimalla tavalla. (Helsingin kaupunki a.)

Nykyaikaisessa, teknologian täyttämässä maailmassa tapaamisoikeuden muodot ovat muuttuneet niin sanotusta henkilökohtaisesta tapaamisesta myös virtuaaliseen tapaamiseen. Muun muassa Skype mahdollistaa virtuaalisen tapaamisen, puhumattakaan älypuhelimien myötä kehittyneiden yhteydenpitomuotojen moninaisen kirjon mahdollistamista yhteydenpitomuodoista.

Lasta koskevassa tapaamissopimuksessa tulisikin huomioida koko asian kokonaiskuva, muun muassa lapsen ikä, harrasteet, vanhempien kotien etäisyys. Lisäksi voidaankin kartoittaa ja huomioida sähköisten yhteydenpitovälineiden käyttö tapaamissopimuksia määriteltäessä. (Helsingin kaupunki a.)

Vaikka vanhempien välillä vallitsee sopimisvapaus, kannattaa sopimukseen kirjata mahdollisimman yksityiskohtaisesti, miten esimerkiksi kuljetuksista ja niiden kustannuksista, tapaamisajankohdista, juhlapyhien ja lomien vietosta ja niin edelleen. Tarkat kirjaukset sopimukseen kannattaa tehdä siksi, että sopimuksen tulkinta olisi helpompaa ja näin ollen ristiriitatilanteilta on helpompi välttyä. Esimerkiksi sopimukseen voidaan kirjata, että lapsella on oikeus tavata molempia vanhempiaan vuoroviikoin, viikko kerrallaan ja vaihto tapahtuu sunnuntaina klo 16.00. Tällainen sopimusehto selkeyttää vanhempien käytänteitä, arjen suunnittelua ja auttaa välttämään ristiriitatilanteita.

Mikäli vanhemmilla on yhteishuoltajuus ja on sovittu vuoroasumisesta, voi sopimuksen sisältö olla sellainen, että lapsella on oikeus tavata molempia vanhempiaan vuoroviikoin, viikko kerrallaan ja vaihto sunnuntaina siten, kuin van-

hemmat tarkemmin sopivat. Lapsella on oikeus tavata kumpaakin vanhempaansa myös toisen vanhemman luonapitoviikolla.

Tällainen sopimuksen sisältö jättää tietenkin hieman tulkinnanvaraa ja mikäli vanhemmat niin haluavat, voidaan tapaamisten ajankohdista tehdä sopimus kellontarkasti. Vanhempien tulee kuitenkin ymmärtää se, että liian tarkkoja ehtoja, esimerkiksi jonkin erityistilanteen sattuessa, ei voida noudattaa. Erityistilanteissa tapaamiset voivat olla tuettuja tai valvottuja. (Helsingin kaupunki a.)

Pääasiassa sopimuksen teko ja vahvistaminen tapahtuu lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain perusteella. Sitä tulisi käyttää. Tätä lakia ei voi ohittaa muulla säännöksellä. Sen mukaisesti sopimukset vahvistetaan. (Hiekkala, 2016)

Mikäli vanhemmat eivät pääse yhteisymmärrykseen tehtäessä lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvää sopimusta, on asia vietävä käräjäoikeuden ratkaistavaksi.

3.3 Lapsen huolto

Säädökset lapsen huollosta tulevat esille lain holhoustoimesta 4. §:ssä sekä lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1. §:ssä.

Alaikäisen edunvalvojana toimii hänen huoltajansa. Huoltaja voidaan kuitenkin vapauttaa edunvalvojan tehtävästä tuomioistuimen päätöksellä. Alaikäisen edunvalvojaksi voidaan tällöin määrätä tuomioistuimen päätöksellä muu henkilö. (HolhL 4 §.)

Huollon pääpaino on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säädetyn lain mukaan lapsen kehityksen sekä hyvinvoinnin turvaaminen lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Läheiset ihmissuhteet lasten ja vanhempien välillä ovat tärkeitä. Valvonnan ja huolenpidon merkitys sekä turvallinen ja virkeitä antava kasvuympäristö lapsen ikätasoon nähden, ovat olennainen osa lain sisältöä. (HTL 1:1 §.)

Koulun (2014, 115–116) mukaan laissa ei nimenomaisesti määritellä mitä huolto on, eikä määritelmää löydy lain esitöistäkään. Huoltoa voidaan kuitenkin pitää lapsen oikeutena saada huolenpitoa ja turvaa vanhemmiltaan. Vanhemman on

turvattava lapsen kehitys sekä hyvinvointi ja kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteisiin ja toiveisiin. Lisäksi huoltaja käyttää vajaavaltaisen puhevaltaa, mutta 15 vuotta täyttänyt lapsi voi jo käyttää itsenäisesti rinnakkaista puhevaltaa.

Kun lapsi täyttää 18 vuotta, lapsen huolto päättyy. Lapsen huolto päättyy myös silloin, kun lapsi menee naimisiin ennen 18 ikävuottaan. Huoltajina toimivat tätä ennen lapsen vanhemmat tai henkilöt, joille huolto on uskottu. (HTL 1:3 §.) Lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista lapsen henkilökohtaisista asioista, on oikeus päätöksentekoon lapsen huoltajalla (HTL 1:4 §).

Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta huolto on yksi peruskäsitteistä, mutta hoivalla ja huolenpidolla on muitakin juridisia ilmentymiä. Vastaako huoltaja tosiasiaassa lapsen hoivasta ja huolenpidosta? Lapsen luonapito tuo mukanaan esimerkiksi vanhemmalle valvontavastuun. Mikäli lapsi aiheuttaa vahingon, joutuu valvonnan laiminlyönyt henkilö vastuuseen. (Koulu 2014, 98–100.)

Huoltomuotoja voivat olla

- Yhteishuolto
- Rajoitettu yhteishuolto
- Yksinhuolto
- Oheishuolto
- Sijaishuolto

Sosiaalitoimessa tehtävällä sopimuksella lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta voidaan tehdä sopimus yhteishuollosta, eli lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti, tai yksinhuollosta, jolloin huolto uskotaan joko äidille tai isälle.

Yhteishuollossa vanhemmat päättävät yhdessä lapsen huoltoon liittyvistä asioista, joita ovat seuraavat:

- hoidosta
- kasvatuksesta
- asuinpaikasta
- kansalaisuudesta

- äidinkielestä
- nimestä
- uskonnosta
- terveydenhuollosta
- päivähoidosta ja koulunkäynnistä
- passista
- muista lapsen henkilökohtaisista asioista (THL b.)

Hiekkalan (2016) mukaan, *huoltoon, asumiseen ja tapaamiseen liittyvät asiat liittyvät toisiinsa, huoltomuoto on yksilöllinen. Avioliiton jälkeen huoltomuoto säilyy, vaikkei mitään sopimusta tehtäisikään. Asianosaisten asia on se, mikä huoltomuoto sovitaan, mutta pääsääntö on se, että jatkossa on yhteishuolto. Jos on tekijöitä, että toinen vanhempi ei ole mukana lapsen elämässä mukana tai on hyvin vaillinaisesti, niin silloin yksinhuolto on luonteva ratkaisu.* Kuviossa 3 on ilmoitettu sosiaalitoimen vahvistamat sopimukset lapsen huollosta vuosien 1990–2015 välisenä aikana.

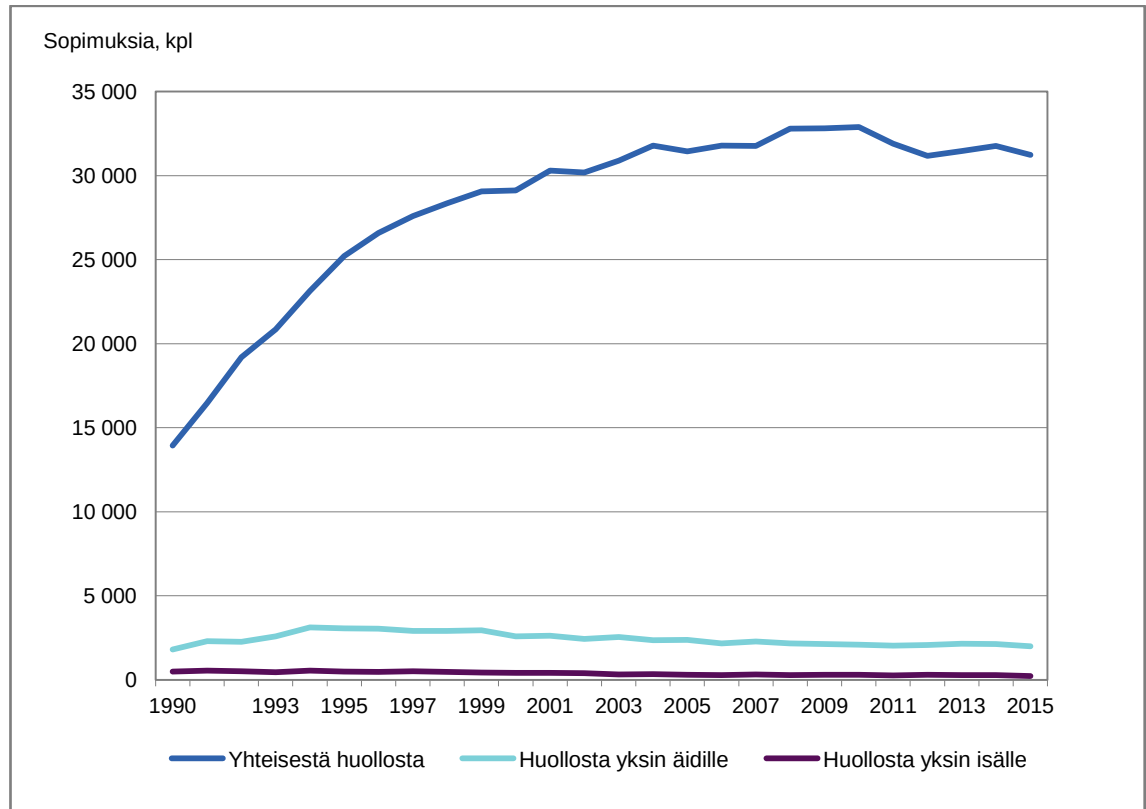
Lastenvalvojan kannalta ei pitäisi sopia sellaisia huoltomuuotoja, jotka eivät kuitenkaan käytännössä toteudu. Se on yleinen periaate. Toinen asia on se, että joissain asumisratkaisuissa huollon säilyttäminen molemmilla vanhemmilla voi olla ihan välttämätöntä eli se, että lapsen huoltaminen liittyy asumiseen. Jos on esimerkiksi niin, että lapsi asuu toisen vanhemman luona, niin vanhemman pitäisi olla huoltaja ja mikäli kyseessä on vuoroasumistilanne, niin molempien vanhempien pitäisi olla huoltajia. (Hiekkala 2016)

Hiekkalan (2016) mukaan, *lastenvalvojan tulisi huolehtia siitä, että tällaiset selkeät tilanteet toteutuvat ja etteivät ne olisi ristiriitaisia, kuten huolto ja asuminen. Huolto tarkoittaa myös sitä, että on huoltovastuussa lapsesta, pitää huolta lapsesta ja tekee päätökset lapsen puolesta. Lastenvalvoja kiinnittää tällaisiin asioihin huomiota.*

Avopari tekee usein jo isyydenvahvistamisen yhteydessä sopimuksen yhteishuollosta. Jos sopimusta yhteishuollosta ei tehdä, niin äiti on lain pohjalta yksin lapsen huoltaja. Avoerossa aikaisempi huoltotilanne jatkuu muuttumattomana, ellei sitä erikseen haluta muuttaa. Huollon jäädessä yhteiseksi avio- ja avoerotilanteessa, halutaan kuitenkin sopimus asumisesta ja tapaamisoikeudesta tehdä useimmiten kirjallisesti. (Gottberg 2011, 186-187.)

Sekä avio- että avoerotilanteissa tulee sopimukseen yhteishuollon jatkuvuus, mikäli avoparilla on ollut jo yhteishuoltajuussopimus. Kun erotilanteessa aletaan tehdä sopimuksia, niin myös huoltomuoto käsitellään. Sopimukseen tulee yhteishuollon jatkuvuus, joka on hieman tekninen kysymys, sillä maistraatti vahvistaa sopimukset niin, että on huolto ja asuminen rekisteröidään väestötiedoksi. Jos sopimusta yhteishuollosta ei ole tehty niin rekisteröintiä ei voi tehdä ja samalla jää myös asuminen rekisteröimättä. Kun sopimus on tehty yhteishuollosta, niin asuminen tulee sopimuksessa joko äidille tai isälle. Tämän jälkeen maistraatti voi rekisteröidä myös asumisen. Maistraatti kirjaa nykyään huollon

lisäksi myös asumisen. Yleensä erotilanteessa sovitaan, että yhteishuolto jatkuu, toki siinä tilanteessa voi huollon sopia vain toiselle vanhemmalle, mutta harvemmin näin tapahtuu. (Hiekkala 2016)

Kuvio 3. Sosiaalitoimen vahvistamat sopimukset lapsen huollosta 1990–2015 (THL a.)

Rajoitettu yhteishuolto tarkoittaa tehtävien jakoa yksilöidysti vanhempien kesken. Tästä päätöksen antaa tuomioistuim. Tuomioistuimen tehtävänjakomääräys voi koskea muun muassa huoltajan päätöksenteko-oikeutta lapsen nimestä, terveydenhoidosta, koulusta sekä muista lapsen henkilökohtaisista asioista. (THL b.)

Mikäli on lapsen edun mukaista, voi tuomioistuim päättää oheishuollosta, jolloin lapselle määrätään omien vanhempien lisäksi oheishuoltaja. Vanhemmilla on kuitenkin elatusvastuu lasta kohtaan eikä näin ollen oheishuoltajalla ole elatusvelvollisuutta. (THL b.)

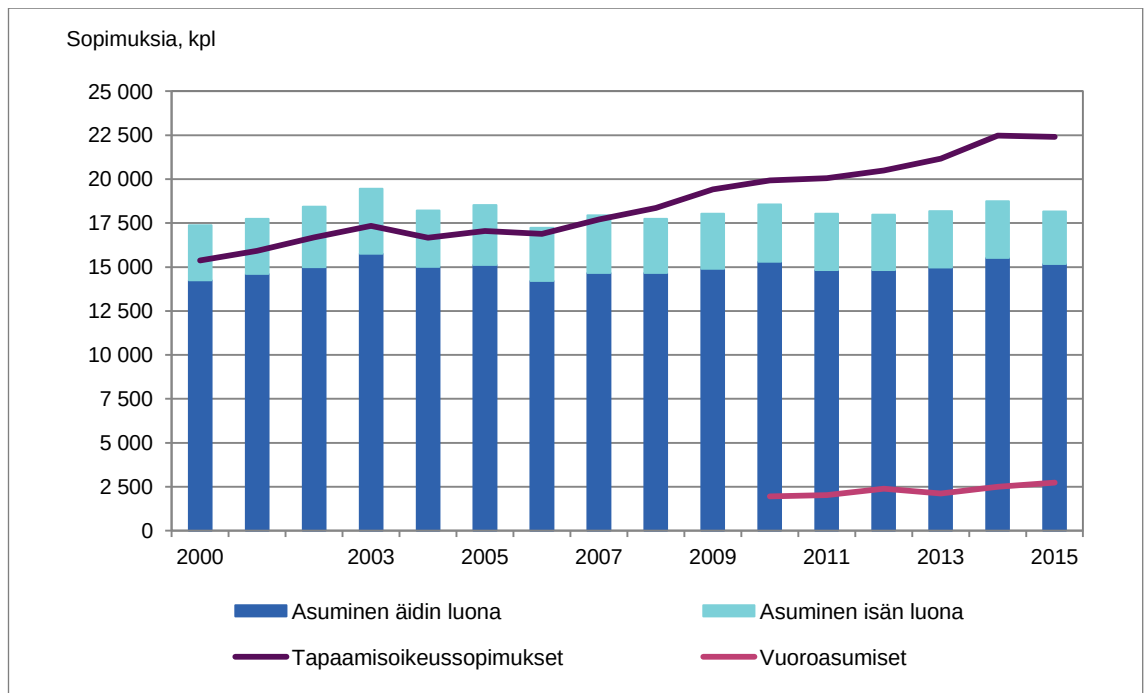
Mikäli lapsen edun kannalta on erittäin painavia syitä, voi tuomioistuin määrätä lapselle sijaishuoltajan, kun lapsi asuu muun henkilön, kuin vanhempansa luona. Sijaishuoltajan määrääminen lakkauttaa vanhemman huoltosuhteen lapseen. (THL b.)

Sosiaalitoimessa suositellaan yhteishuollon jatkamista erotilanteissa. Mikäli toinen vanhemmista haluaa ajaa yksinhuoltoa, on tällaiset tapaukset siirretty usein käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Toki yksinhuoltosopimuksia tehdään, mutta mikäli vanhemmat eivät ole asiasta yksimielisiä, ei sosiaalitoimessa aleta asiasta hirveästi neuvottelemaan, vaan tilanteet menevät käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Käräjäoikeuteen mennessä asiasta tehdään yleensä olosuhdeselvitys ja tämä prosessi vie aikaa. Lastenvalvojien vahvistamat sopimukset ovat lainvoimaltaan samanarvoisia käräjäoikeuden päätöksiensä kanssa. Vanhempien sopimuksella päätöstä voidaan muuttaa. (Hiekkala 2016)

3.4 Asuminen

Lapsen edun huomioon ottaminen on olennaista ja ratkaisevaa tilanteissa kun huoltajat eivät asu yhdessä. Asumisjärjestelyn tulisi olla sellainen, että lapsen arkeen liittyvät asiat sujuvat mahdollisen joustavasti ja parhaalla tavalla. (Helsingin kaupunki a.) Luonapito on keskeisessä asemassa vanhempien keskinäisen sekä lapsen ja vanhemman välisen suhteen kannalta (Koulu 2014, 113). Kuviosta 4. käyvät selville sosiaalitoimen vahvistamat sopimukset asumisesta ja tapaamisoikeudesta vuosien 2000–2015 välisenä aikana.

Koulun (2014) mukaan esiintyy kolme eri oikeudellista merkitystä, joissa asumisen ja luonapidon tärkeys ilmenee. Etähuoltaja on eri asemassa, kuin huoltaja, jonka luona lapsi asuu. Lähihuoltajahan tekee yleensä arkeen liittyvät ratkaisut. Luonapito merkitsee velvollisuutta huolehtia lapsesta, mutta tällöin huoltajalla on myös oikeuksia rajoittaa lapsen perusoikeuksia kuten liikkumisvapauden rajoittamista, esimerkiksi siten, ettei vaaratilanteita syntyisi. Luonapidolla ja asumisella on merkitystä myös esimerkiksi pidettäessä yhteyttä viranomaisiin, kouluun, päiväkotiin ja niin edelleen.

Kuvio 4. Sosiaalitoimen vahvistamat sopimukset asumisesta ja tapaamisoikeudesta 2000–2015 (THL a.)

Huoltajilla on mahdollisuutena myös valita lapselle vuoroasuminen, joka tarkoittaa sitä että lapsi asuu vuorotellen toisen vanhempansa luona. Lapsi voi kuitenkin olla virallisesti kirjoilla vain toisen vanhempansa luona ja esimerkiksi asumistukea myönnettäessä lapsi huomioidaan tämän ruokakunnan jäseneksi. VuoroasumISRatkaisun tulee perustua lapsen etuun ja yksilöllisiin tarpeisiin. (Helsingin kaupunki a.)

3.5 Tapaamisoikeus

Tapaamisoikeuden merkitys korostuu lapsen oikeutena pitää yhteyttä sekä tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Tämä vaatii vanhemmilta keskinäistä yhteisymmärrystä lapsen asioiden hoidossa. (HTL 1:2 §.)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta mahdollistaa laajasti lapsen edun mukaiset tapaamisoikeusratkaisut. Tarkoituksena on ollut, että sopimus tapaamisoikeudesta voidaan tehdä kulloisenkin perhetilanteen mukaan. Lapsen etua ajatellaan siten, että se toteutuisi mahdollisimman hyvin lapsen kannalta. Vanhempien kyky sopiaamiseen on olennaista tapaamissopimusta tehtäessä. (Koulu 2014, 153.)

Tapaamisoikeutta ei ole mahdollistaa esimerkiksi lapsen ja isovanhemman välille, vaan ainoastaan lapsen ja hänen vanhempansa välille. Tapaamisoikeus ei ole sidoksissa siihen, onko vanhempi lapsen huoltaja. (Helsingin kaupunki a.) Hiekkalan (2016) mukaan, tapaamisoikeustilanne ei edellytä lapsen vanhemman olevan huoltaja. Se että lapsen vanhempi ei ole huoltaja, ei rajaa tapaamisoikeutta.

Mikäli vanhemmat eivät vahvista tapaamisoikeutta, on etävanhemman vaikea tavata lastaan, mikäli lähivanhempi ei myöhemmin suostu ennalta sovittuihin järjestelyihin. Näin ollen tehtäessä sopimusta tapaamisoikeudesta, olisi syytä kirjata tarkasti tapaamisajankohdat viikonpäivineen ja kellonaikoineen. Suotavaa olisi tehdä eritelty sopimus varsinkin, jos kyseessä on pieni lapsi. Sopimusten tulisi olla selkeitä ja yksiselitteisiä. Kellonajat, viikonpäivät ja esimerkiksi juhlapyhien vietot olisi syytä kirjata tarkasti sopimukseen. Lakiin kirjattu tapaamisoikeus on lapsen oikeus tavata vanhempansa. Kysymys on lapsen oikeudesta, ei velvollisuudesta. (Gottberg 2011, 183–184.)

Kun tapaamisajat on sopimuksessa määritelty täsmällisesti, on järjestely täytännönpantavissa. Ajankohdat jolloin tapaamiset toteutetaan, on syytä määrittää tarkasti. Tarkalla tapaamislausekkeella, esimerkiksi lapsi haetaan sunnuntaina kello 17:00–19:00, helpotetaan sopimuksen toteutettavuutta ja arjen elämää. Kirjallisen sopimuksen avulla voidaan jälkikäteen kiistattomasti osoittaa, mistä sovittiin. Sopimusta tehtäessä pitäisi tavoitella sellaista sopimuslopputulosta, jossa vanhempien välisen riidan mahdollisuudet on minimoitu. (Litmala 2003, 88–90.)

3.6 Lapsen edun huomioonottaminen sopimusta tehtäessä

Tehtäessä sopimusta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sosiaalitoimessa, lapsen vanhemmilla on sopimusvapaus. Sopimusvapaudelle asettaa kuitenkin rajat laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Ensisijalla on aina lapsen etu, vaikka sopimus solmitaankin vanhempien välille.

Hiekkalan (2016) mukaan, lastenvalvojan pitää aina sopimusta vahvistaessaan katsoa lapsen edun toteutumista ja selvittää asioita. Thomander (2016) puolestaan toteaa, että *lastenvalvojan tehtävä sopimusneuvottelussa on avustaa vanhempia pääsemään sopimukseen ja miettiä ja ajatella asiaa lapsen näkökul-*

masta. Mikäli vanhemmilla on yhteisymmärrys huoltoon ja tapaamiseen liittyvistä yksityiskohdista ja tilanne näyttää lapsen kannalta selkeältä ja lapsen edun mukaiselta sekä turvalliselta, sopimus vahvistetaan. Tilanteessa missä vanhempien välillä on erimielisyyttä, lastenvalvojalla on velvollisuus tuoda korostetummin lapsen näkökulmaa esille. Jos lastenvalvojalla on tiedossa, että sopimus on lapsen edun vastainen, sopimusta ei vahvisteta, vaikka vanhemmilla olisi asiasta yhteinen ymmärrys ja sopimus.

Jos on arvioitava, onko esimerkiksi vuoroasuminen tai jokin muu järjestely lapsen edun mukainen, tulisi lasta kuulla. Lastenvalvojilla asioitaessa 12 vuotta täyttäneitä lapsia ei kuulla rutiininomaisesti, vaan ainoastaan silloin lasta pitäisi kuulla, jos sopimuksen vahvistaminen on kyseenalaista tai harkinnan alla. (Hiekkala 2016)

Käsitteenä lapsen etu on osoittautunut vaikeaksi määritellä, mutta sisältöä ja rajoituksia lapsen etu käsitteeseen saadaan sitomalla se lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin. Huolto- ja tapaamisriitatilanteissa laki ja kulloisetkin olosuhteet tuovat vaihtelua siihen miten lapsen etua kussakin tapauksessa käsitellään, mutta vaihteluväli ei kuitenkaan ole rajaton. Käytännöissä on ollut äitien vahva asema lapsen asumisesta päätettäessä. Kun lapsen olosuhteet halutaan pitää muuttumattomina, puhutaan tällöin niin sanotusta status quo-opista. Joissakin tapauksissa tällainen käytäntö voi olla este lapsen edun objektiiviselle arvioinnille. Vahvistettaessa sopimusta lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyen tulisi huomioonottaa mahdolliset vanhempien väliset ristiriidat. Jotta lapsen oikeus hyvään huoltoon toteutuisi, tulisi viranomaisten olla tietoisia perheen ongelmista. Sosiaalitoimessa voidaan kieltäytyä vanhempien välisen sopimuksen hyväksymisestä, mutta sopimuksen sisältöön ei voida tehdä muutoksia. Ellei sopimusta voida vahvistaa sosiaalitoimessa, on asia vietävä tuomioistuimen ratkaistavaksi. (Litmala 2003, 54–55.)

Niemisen (2013, 346–347) mukaan lapsen etua arvioitaessa, kiinnitetään huomiota niin lapsen fyysiseen, psyykkiseen kuin emotionaaliseenkin hyvinvointiin. Se, mihin seikkoihin ihmisoikeussopimuksien tulkinnessa kiinnitetään huomiota, päätettäessä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, on suurilta osin kansallisten viranomaisten harkittavissa. Lapsen edun tulee YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artiklan mukaan ohjata sekä lainsäätäjän, että hallintoviranomaisen toimintaa. Tämän pitäisi tapahtua niin yleisellä tasolla, kuin yksittäistapauksissakin. Kun lapsen ihmisoikeudet toteutuvat, toteutuu tällöin lapsen etukin.

Koulun (2014, 260) tulkintana on, että lapsen etua voidaan ajatella myös viittauksena lapsen parhaaseen tai hyvinvointiin. Koulukin viittaa tulkinnassaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artiklaan, Kuten Nieminen (2013).

Lapsen hyvinvoinnin käsite ilmaisee lapsen edun käsitettä täsmällisemmin, että kysymys on yksittäisen lapsen olosuhteista, tulevaisuudesta ja hyvinvoinnista yleensä. Lapsen edun huomioiminen näkyy monissa säännöksissä, kansallisessa lainsäädännössä sekä kansainvälisissä sopimusteksteissä. (Koulu 2014, 261.)

3.7 Mikäli sopimukseen ei päästä sosiaalitoimessa

Vanhemmat voivat hakeutua maksuttomaan, kunnan järjestämään perheasioidensovitteluun, jos he ovat erimielisiä lasta koskevissa asioissa. Perheneuvolan tai sosiaalitoimen muu työntekijä toimii tällöin sovittelijana asiassa. Myös kirkon perheasioiden neuvottelukeskukset, sekä sovittelutoimintaan luvan saaneet tahot, tarjoavat sovitteluapua. (Oikeus.fi a.)

Mikäli vanhemmat eivät pääse yhteisymmärrykseen lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvässä asiassa, siirtyy asian käsittely käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Vanhemmat kutsutaan ensin valmisteluistuntoon ja mikäli tarvetta ilmenee, käräjäoikeus voi pyytää sosiaalitoimelta selvitystä perheen tilanteesta. (Oikeus.fi.)

Olosuhdeselvitys laaditaan kahden sosiaalityöntekijän parityönä, jolloin kuullaan sekä lapsen molempia vanhempia erikseen, että lasta yksin. Olosuhdeselvitystä tehtäessä, lasta haastateltaessa, tulee ottaa huomioon lapsen ikä sekä kehitystaso. Tarvittaessa hankitaan tietoja myös muilta viranomaisilta. (Kangas 2012, 113–114.) Sosiaalitoimen tekemällä selvityksellä on keskeinen rooli tuomioistuimen ratkaistaessa lapsen huoltoon ja asumiseen liittyvää asiaa, koska selvitystyössä sosiaalityöntekijät tekevät havaintoa lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta ja vuorovaikutuksesta (Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, 10).

Lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvän asian pääkäsittely alkaa, kun olosuhdeselvitys on saapunut käräjäoikeuteen. Asian käsittelyn aikana voidaan

kuulla myös todistajia. Kun käräjäoikeus on käsitellyt asian, se antaa päätöksensä. (Oikeus.fi.)

Tuomioistuin voi päättää esimerkiksi siitä, että lapsi uskotaan vain toisen vanhemman hoitoon. Huolto voidaan määrätä myös yhdelle tai useammalle henkilölle vanhempien ohella tai vanhempien sijaan. Sopimusteitse vanhemmat eivät voi tehdä vastaavaa päätöstä. Tuomioistuimella on päätäntävalta myös vanhempien tehtävienjaon ja oikeuksien sekä velvollisuuksien suhteen. Tapaamis-oikeuden suhteen tuomioistuin voi hyvinkin tarkasti määritellä rajat, milloin ja missä etävanhempi saa lastaan tavata. (Kangas 2012, 112–113.)

Vuonna 2014 Tasavallan presidentti vahvisti lakimuutoksen, joka mahdollisti valtakunnallisesti asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun mahdolliseksi tuomioistuimissa (Oikeus.fi b.). Perheasioihin perehtynyt tuomari toimii huoltoriidan sovittelijana ja häntä avustaa asiantuntija, joka on yleensä psykologi tai sosiaalityöntekijä. Huoltoriidassa sovittelijana toimiva tuomari on eri henkilö, kuin oikeudenkäynnissä asiaa käsittelevä tuomari. (Oikeus.fi a.)

Hakemus sovitteluun on vapaamuotoinen ja vanhemmat voivat hakea sovittelua yhdessä tai erikseen. Hakemuksen laatimisen helpottamiseksi käräjäoikeuksista on saatavilla myös valmiita hakemускаavakkeita. Hakemukseen kirjataan osapuolten nimet sekä yhteystiedot sekä sovitteluun menevät asiat. Lisäksi hakemukseen kirjataan lyhyesti erimielisyyttä aiheuttavat asiat. (Oikeus.fi a.)

Vaikka oikeudenkäynti olisi jo vireillä, voidaan asia siirtää sovitteluun. Näin ollen oikeudenkäynti keskeytetään ja odotetaan sovittelun lopputulosta. (Oikeus.fi a.)

Sovittelijatuomari ja asiantuntija-avustaja voivat keskustella molempien asianosaisten kanssa yhdessä tai erikseen. Pääsääntöisesti sovittelussa käydään neuvotteluja ja keskusteluja yhdessä, vapaamuotoisesti. Sovittelun aikataulu on nopea, sillä sovitteluistunto pyritään järjestämään kuuden viikon kuluessa sovittelun alkamisesta. (Oikeus.fi a.)

4 Haastattelut

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina sekä sähköpostitse tapahtuvina haastatteluina, haastatteleamalla Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiriin (EKSO-TE), Lappeenrannan alueen lastenvalvoja. Haastattelupaikkana toimi Lasten ja nuorten talo, Kasarmikatu 7, 53900 Lappeenranta.

Tehtäessä sopimusta lastenvalvojan luona, lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyen, lastenvalvoja toimii avustajana ja juridisena neuvojana, jotta vanhemmat pääsisivät sopimukseen asiassa. Lastenvalvoja laatii vanhempien keskinäisen sopimuksen jälkeen täytäntöönpanokelpoisen asiakirjan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Lastenvalvoja hyväksyy sopimuksen, mikäli sopimus on lapsen edun mukainen. (Helsingin kaupunki a.) Lastenvalvojan tehtäviin kuuluu myös isyyden selvittäminen, mikäli lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella (Helsingin kaupunki c.). Vanhemmat voivat tehdä lastenvalvojan luona sopimuksen lapsen elatuksesta, jonka lastenvalvoja vahvistaa, mikäli sopimus on lapsen edun mukainen (Helsingin kaupunki a.).

Lastenvalvoja selvittää asiakkaansa kanssa ratkaisuvaihtoehtoja asiakkaan ongelmiin, mahdollisiin tukitoimiin sekä palveluntarpeisiin. Lastenvalvoja tarjoaa neuvonta- ja sovittelupalveluita sekä kerää tapauskohtaisia, oikeudellisten toimenpiteiden vaatimia tietoja ja raportteja. Lisäksi lastenvalvoja pitää yhteyttä muihin sosiaalipalveluita tarjoaviin tahoihin, joita lastenvalvojan asiakkaat käyttävät. (Palkkavertailu.)

4.1 Lastenvalvojan Lappeenranta-haastattelu 2.5.2016

Lastenvalvojan haastattelun tarkoituksena oli paneutua yleisesti lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyvän sopimuksen sisältöön, rakenteeseen ja itse sopimuksen tekemiseen. Haastattelussa paneuduttiin yleisesti sosiaalitoimessa tehtäviin sopimuksiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, sopimuksen sisällöstä ja käytänteistä. Haastattelun aiheina olivat lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus sekä sopimuksen tekeminen ja vahvistaminen (Liite 1).

Lastenvalvojan haastattelun 2.5.2016 purku

Huoltoon, asumiseen ja tapaamiseen liittyvät asiat liittyvät toisiinsa, ja huoltomuoto on yksilöllinen. Avioliiton jälkeen huoltomuoto säilyy, vaikkei mitään sopimusta tehtäisikään. Asianosaisten asia on se, mikä huoltomuoto sovitaan, mutta pääsääntö on, että jatkossa on yhteishuolto. Jos on tekijöitä, että toinen vanhempi ei ole mukana lapsen elämässä tai on hyvin vaillinaisesti, niin silloin yksinhuolto on luonteva ratkaisu. Lastenvalvojan kannalta ei pitäisi sopia sellaisia huoltomuotoja, jotka eivät kuitenkaan käytännössä toteudu. Tämä on yleinen periaate. Toinen asia on se, että joissain asumisratkaisuissa huollon säilyttäminen molemmilla vanhemmilla voi olla ihan välttämätöntä eli lapsen huoltaminen liittyy asumiseen. Jos on esimerkiksi niin, että lapsi asuu toisen vanhemman luona, niin vanhemman pitäisi olla huoltaja ja mikäli kyseessä on vuoroasumistilanne, niin molempien vanhempien pitäisi olla huoltajia. (Hiekkala 2016)

Tapaamisoikeustilanne ei edellytä huoltajuutta. Se, että ei ole huoltaja, ei rajaa tapaamisoikeutta. Jos lapsi kuitenkin asuu vanhemman luona, niin silloin täytyisi myös vanhemman olla huoltaja. On aivan lainmukaista, että vaikka kyseessä olisi yksinhuoltajatilanne ja toinen vanhemmista tapaa toisen viikon lasta, niin siinä ei ole estettä, varsinkin jos on kyse samalla paikkakunnalla asumisesta. Jos lapsi oikeasti asuu vanhemman luona, niin silloin vanhempi on myös huoltaja. (Hiekkala 2016)

Lastenvalvojan tulisi huolehtia siitä, että tällaiset selkeät tilanteet toteutuvat, etteivät ne olisi ristiriitaisia, kuten huolto ja asuminen. Huolto tarkoittaa myös sitä, että on huoltovastuussa lapsesta, pitää huolta lapsesta ja tekee päätökset lapsen puolesta. Lastenvalvoja kiinnittää tällaisiin asioihin huomiota. (Hiekkala 2016)

Sopimus on vanhempien välinen ja he tekevät sopimuksen yleensä erotilanteessa tai myöhemmin. Lastenvalvoja vahvistaa vanhempien tekemän sopimuksen. Huollon osalta sopimus on toistaiseksi voimassaoleva, niin kauan kuin sovitaan toisin tai oikeus päättää toisin. Huollon osalta sopimus jatkuu siihen asti kun lapsi täyttää 18 vuotta. (Hiekkala 2016)

Tapaamissopimuksissa voi olla määräaikoja, mutta asumissopimukset ovat voimassa toistaiseksi. Huollon ja asumisen osalta vanhemmat tekevät päätöksen ja lapsen iällä ei ole vaikutusta, tätä lapsen kuulemisvelvoite ei muuta. 12 vuoden ikäraja ei tarkoita sitä, että lapsia lastenvalvojilla asioitaessa kuultaisiin rutiininomaisesti, sillä jos vanhemmat ovat yksimielisiä ja tekevät päätöksen niin asia menee sen mukaan. (Hiekkala 2016)

Jos on kyse riitatilanteesta, jossa huollon ja asumisen vahvistaminen on kyseenalaista tai sanotaan, että se on harkinnan alla, niin silloin kun lastenvalvoja tekee päätöstä siitä, onko se lapsen edun mukaista, 12-vuotiasta pitäisi kuulla. (Hiekkala 2016)

Siinä tapauksessa, että on arvioitava, onko lapsen edun mukainen, esimerkiksi vuoroasuminen tai joku erikoinen järjestely, niin jos herää epäily, että ei ole lapsen edun mukaista syytä vahvistaa tällaista sopimusta tai harkittavissa, niin lasta pitäisi kuulla. (Hiekkala 2016)

Lastenvalvoja ei ristiriitatilanteissa suoraan olosuhdeselvitystä tee, vaan käräjäoikeus määrää asiasta. Lastenvalvojan täytyy vahvistaessaan sopimusta katsoa lapsen etua, selvittää asioita. Lastenvalvoja ei kuitenkaan katso sitä, onko joku koti sopiva, sillä lastenvalvojilla ei sellaista valtaa ole, vaan asia menee silloin käräjäoikeuden ratkaistavaksi. (Hiekkala 2.5.2016)

Lastenvalvojat yleensä vahvistavat sopimuksen, mutta on sellaisiakin tapauksia, joita lastenvalvoja ei suostu vahvistamaan. Yleensä sopimukset vahvistetaan, ja mikäli joitakin ongelmakohtia etukäteen huomataan, pyritään niistä ilmoittamaan etukäteen. (Hiekkala 2.5.2016)

Tavallisesti sopimuksen teko ja vahvistaminen tapahtuu lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain perusteella. Tätä lakia tulisi käyttää ja sitä ei voi ohittaa muulla säännöksellä. Sen mukaisesti sopimukset vahvistetaan. (Hiekkala 2016)

Kaikista kansallisuusryhmistä on asiakkuuksia mutta poikkeuksia käytännöissä ei ole. Erilaisen lainsäädännön vuoksi voi tulla isyyden vahvistamiseen liittyviä

tapauksia. Muuten sopimusasiat käsitellään samanlaisina huoltoasioina ja asumisasiana. (Hiekkala 2016)

Sekä avio- että avoerotilanteissa tulee sopimukseen yhteishuollon jatkuvuus, mikäli avoparilla on ollut jo yhteishuoltajuussopimus. Kun erotilanteessa aletaan tehdä sopimuksia, niin myös huoltomuoto käsitellään. Sopimukseen tulee yhteishuollon jatkuvuus, joka on hieman tekninen kysymys, sillä maistraatti vahvistaa sopimukset niin, että on huolto ja asuminen rekisteröidään väestötiedoksi. Jos sopimusta yhteishuollosta ei ole tehty, niin rekisteröintiä ei voi tehdä, ja samalla jää myös asuminen rekisteröimättä. Kun sopimus on tehty yhteishuollosta, niin asuminen tulee sopimuksessa joko äidille tai isälle. Tämän jälkeen maistraatti voi rekisteröidä myös asumisen. Maistraatti kirjaa nykyään huollon lisäksi myös asumisen. Yleensä erotilanteessa sovitaan, että yhteishuolto jatkuu, toki siinä tilanteessa voi huollon sopia vain toiselle vanhemmalle, mutta harvemmin näin tapahtuu. (Hiekkala 2016)

Sosiaalitoimessa suositellaan yhteishuollon jatkamista erotilanteissa. Mikäli toinen vanhemmista haluaa ajaa yksinhuoltoa, on tällaiset tapaukset siirretty usein käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Toki yksinhuoltosopimuksia tehdään, mutta mikäli vanhemmat eivät ole asiasta yksimielisiä, ei sosiaalitoimessa aleta asiasta kovin paljon neuvottelemaan, vaan tilanteet menevät käräjäoikeuden ratkaistavaksi. (Hiekkala 2016)

Käräjäoikeuteen mennessä asiasta tehdään yleensä olosuhdeselvitys ja tämä prosessi vie aikaa. (Hiekkala 2016)

Lastenvalvojien vahvistamat sopimukset ovat lainvoimaltaan samanarvoisia käräjäoikeuden päätöksien kanssa. Vanhempien sopimuksella päätöstä voidaan muuttaa. (Hiekkala 2016)

Sosiaalitoimessa tehtävät sopimukset ovat rajatumpia kuin käräjäoikeuden päätökset. Sosiaalitoimi voi huollon ja tapaamisoikeuden lisäksi vahvistaa vain tiedoksiantosopimuksen, jolloin henkilö, joka ei ole lapsen huoltaja, voi saada tietoja viranomaisilta lapseen liittyen. (Hiekkala 2016)

4.2 Lastenvalvoja Lappeenranta-sähköpostihaastattelu 31.8.2016

Toinen lastenvalvojan haastattelu tehtiin sähköpostitse (Liite 2). Mihin seikkoihin lastenvalvoja kiinnittää erityistä huomiota solmittaessa sopimusta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta? Mitkä ovat sellaisia seikkoja, joita ei voida hyväksyä sopimuksen sisältöön?

Lastenvalvojan tehtävä sopimusneuvottelussa on avustaa vanhempia pääsemään sopimukseen ja miettiä ja ajatella asiaa lapsen näkökulmasta. Mikäli vanhemmilla on yhteisymmärrys huoltoon ja tapaamiseen liittyvistä yksityiskohdista ja tilanne näyttää lapsen kannalta selkeältä ja lapsen edun mukaiselta sekä turvalliselta, sopimus vahvistetaan. Tilanteessa, missä vanhempien välillä on erimielisyyttä, lastenvalvojalla on velvollisuus tuoda korostetummin lapsen näkökulmaa esille. Jos lastenvalvojalla on tiedossa, että sopimus on lapsen edun vastainen, sopimusta ei vahvisteta, vaikka vanhemmilla olisi asiasta yhteinen ymmärrys ja sopimus. (Thomander 2016)

Kirjalliseen tapaamissopimukseen voidaan kirjata, mitä vanhemmat sinne haluavat ja mikä auttaa heitä hoitamaan tapaamiset lapsen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Sopimukseen ei hyväksytä asioita, jotka eivät ole lapsen edun mukaisia. (Thomander 2016) Sopimuksen edellytyksensä on vanhempien kyky sopia asioista, ja mikäli täydellistä yhteisymmärrystä ei ole, niin vanhempien kyky tehdä kompromisseja (Thomander 31.8.2016). Kun lastenvalvoja on hyväksynyt sopimuksen lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyen, tieto lapsen huollosta ja asumisesta lähetetään Maistraattiin (Thomander 2016).

5 Yhteenveto ja pohdinta

Vuonna 2015 Suomessa syntyi 55 472 lasta (Tilastokeskus c). Tämä merkitsee sitä, että kyseisenä vuonna syntyi 110 944 uutta oikeussuhdetta, eli tässä tapauksessa oikeussuhde lapsen ja hänen vanhempansa välille. Juridisesti lapsuuden käsite on määritelty siten, että lapsuus on aika syntymästä aina 18 ikävuoteen asti, jolloin lapsesta tulee täysivaltainen. Tätä ennen lapsen huoltaja tekee oikeustoimia ja muitakin päätöksiä lapsen puolesta. Huoltajuus tuo lapsen vanhemmalle tai muulle määrätylle huoltajalle niin oikeuksia kuin velvollisuuksiakin.

Lapsen huoltoon liittyviä asioita ovat muun muassa lapsen hoito ja kasvatusta sekä lisäksi oikeus päättää lapsen asuinpaikasta, uskonnosta, terveydenhuollosta sekä päivähoidosta ja koulunkäynnistä. Lisäksi vanhempi voi päättää kotona käytettävästä äidinkielestä sekä muista lapsen hoivaan ja huolenpitoon sekä kasvatukseen liittyvistä asioista. Vanhemmalla on valvontavelvollisuus lapsestaan ja esimerkiksi, mikäli lapsi aiheuttaa vahinkoa, on hänen huoltajansa vahingonkorvausvelvollinen lapsensa puolesta.

Vuonna 2014 avioeroon päättyi 13 682 avioliittoa, ja avioeronneisuus onkin pysynyt samalla tasolla jo yli 20 vuotta (Tilastokeskus a). Lisäksi on lukuisa joukko avoeroja ja kokonaan avio- tai avoliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia, joiden elämäänsä huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvillä asioilla on suuri merkitys.

Lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvä asia voidaan käsitellä avioerotilanteessa avioeron liitännäisasiana käräjäoikeudessa. Esimerkiksi avioerotilanteessa sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tehdään sosiaalitoimessa, missä lastenvalvoja hyväksyy sopimuksen ja päätös on tällöin lainvoimallaan tasavertainen käräjäoikeudessa tehtyyn päätökseen. Mikäli lapsen vanhemmat eivät pääse yhteisymmärrykseen sopimuksen sisällöstä, viedään asia käräjäoikeuden ratkaistavaksi.

Vuonna 2015 vahvistettiin lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta 47 650 sopimusta. Näissä sovittiin lapsen huollosta 33 480 kertaa, tapaamisesta 22 400 ja asumisesta 18 170 kertaa. Huoltosopimuksista 93 prosentissa sovittiin yhteishuollosta. Yksinhuoltosopimuksia kaikista huoltosopimuksista oli seitsemän prosenttia. Kaikista huoltosopimuksista kuusi prosenttia oli äidin yksinhuoltosopimuksia ja yksi prosentti isän yksinhuoltosopimuksia. (THL a.)

Sosiaalitoimessa tehtävä sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tehdään oikeusministeriön vahvistamalle lomakkeelle. Jotta sopimusta vanhempien välille voitaisiin ylipäättään alkaa rakentaa, on isyyden oltava tunnustettu, sillä sopimus voidaan solmia vain lapsen vanhempien välisesti. Olennainen sopimista ohjaava lainsäädännöllinen seikka on laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983). Vanhemmilla on sopimusvapaus, mutta sopimuksen syntymisen kannalta sopimista ja sopimuksen hyväksymistä ohjaa lapsen etu. Lapsen etu on ensisijainen sovittaessa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta.

Sopimuksessa määritellään ensin asianosaiset, jotka ovat lapsi ja hänen vanhempansa, äiti ja isä. Sopimuksen sisältönä ovat lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Huollon suhteen on kolme vaihtoehtoa. Lapsen huolto uskotaan joko molemmille vanhemmille yhteisesti, tai sitten yksin vain äidille taikka isälle.

Asumisen suhteen vaihtoehtoja on kaksi. Lapsi asuu joko äidin tai isän luona. Sopiminen asumisesta on omalta osaltaan olennainen, muun muassa maksettavien sosiaalietuuksien kannalta, sillä esimerkiksi asumistukea saa vanhempi, jonka luona lapsi asuu eli lapsi on virallisesti kirjoilla. Lisäksi asuinpaikan mukaan määräytyy esimerkiksi koulu, jota lapsi käy.

Tapaamisoikeudesta sovittaessa vaihtoehtoina ovat joko sopiminen tapaamisoikeudesta tai sopimisen poisjättäminen. Tapaamisen ja luonapidon yksityiskohdista sovitaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tehtävän sopimuksen liiteosassa. Liiteosassa sopimuksen sisältö voi esimerkiksi olla yhteishuoltajuustilanteissa seuraavanlainen:

Lapsella on oikeus tavata molempia vanhempiaan vuoroviikoin viikko kerrallaan ja vaihto sunnuntaina siten, kuin vanhemmat tarkemmin sopivat. Lapsella on oikeus tavata kumpaakin vanhempaansa myös toisen vanhemman luonapitovii-kolla.

Kun vanhemmat ovat päässeet yksimielisyyteen sopimuksen sisällöstä, lastenvalvoja vahvistaa sopimuksen viranhaltijan päätöksellä, mikäli sopimus on lapsen edun mukainen. Lastenvalvoja tarkastelee sopimusta lapsen näkökannalta katsottuna, ja mikäli sopimuksen sisältö vaikuttaa lapsen kannalta turvalliselta, selkeältä ja lapsen edun mukaiselta, sopimus vahvistetaan. Mikäli näin ei ole, lastenvalvoja ei vahvista sopimusta, vaikka vanhemmat olisivat päässeet yksimielisyyteen asiassa. Viranhaltijan vahvistamasta, lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvästä päätöksestä, lähetetään huoltoon ja asumiseen liittyvä tieto maistraattiin.

Lastenvalvojien vahvistamat sopimukset ovat lainvoimaltaan samanarvoisia käräjäoikeuden päätöksiä kanssa, mutta sosiaalitoimessa tehtävät sopimukset ovat rajatumpia kuin käräjäoikeuden päätökset. Sosiaalitoimi voi huollon ja ta-

paamisoikeuden lisäksi vahvistaa vain tiedoksiantosopimuksen, jolloin henkilö joka ei ole lapsen huoltaja, voi saada tietoja viranomaisilta lapseen liittyen. (Hiekkala 2016)

Tehtäessä sopimusta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta muun muassa asumisen osalta, vanhempien kannatta huomioida, mikä on vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen laatu ja mikä on vanhemman kyky hoitaa lasta. Onko toisella vanhemmista jo uusi perhe, ja miten lapsi sopeutuu asiaan? Py-syykö lapsen päivähoito tai koulu samana kuin aikaisemmin ja vaihtuisiko kaveripiiri? Vaikuttavia asioita voivat olla myös vanhemman terveydellinen tilanne, asuinolosuhteet sekä tilanne työelämässä. (Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry.)

Mielestäni sosiaalitoimessa tehtävän sopimuksen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta onnistumisen kannalta olennainen osa on se, kuinka sopimiseen kykeneviä eroperheen vanhemmat ovat, omasta erokriisistään huolimatta. Vanhempien tulisi vaikeissa sopimustilanteissa antaa joustoa mahdollisten kompromissien aikaansaamiseksi, jotta sopimuksen olisi mahdollista syntyä. Lastenvalvojan tehtävänä on sopimustilanteissa valvoa lapsen etua ja edun toteutumiskelpoisuutta ja tarkasteltava sopimusta lapsen näkökannalta katsottuna. Esimerkiksi sopimus tapaamisoikeudesta ei ole pelkästään vanhemman oikeus tavata lastaan, vaan myös lapsen oikeus tavata etävanhempaansa. Mielestäni sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta selkeyttää vanhempien roolin eron jälkeen ja sopimuksen sisältö, niin moninainen kuin sisältö voi ollakin, antaa suuntaviivat lapsen ja vanhemman väliselle kanssakäymiselle tulevaisuudessa, lapsen elämässä.

Kun sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tehty kirjallisesti ja täsmällisiä sopimuslausekkeita käyttäen, on jälkikäteen selkeästi tulkittavissa, miten ja mistä on sovittu. Tämä helpottaa arjen rutiineja ja käytänteitä niin vanhempien kuin lapsenkin osalta. Kirjallinen, selkeät sopimuslausekkeet sisältävä sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, tuo vanhemmille varmuutta siitä, että lapsen asema on tulevaisuudessakin vakaa ja lapsen etu tulee toteutumaan. Lisäksi sopimus tuo varmuutta siihen, että vanhemmat hoitavat vanhemman velvollisuutensa tulevaisuudessakin, sovitulla tavalla. Lapsen huollos-

ta ja tapaamisoikeudesta tehdyn sopimuksen päätöksillä on vaikutus pitkälle lapsen tulevaisuuteen.

Kuviot

Kuvio 1. Avioliitot ja avioerot 1965–2014 (Tilastokeskus a.), s. 6

Kuvio 2. Sosiaalitoimen vahvistamat perheoikeudelliset sopimukset 2000–2012 (THL a.) s. 14

Kuvio 3. Sosiaalitoimen vahvistamat sopimukset lapsen huollosta 1990–2015 (THL a.) s. 22

Kuvio 4. Sosiaalitoimen vahvistamat sopimukset asumisesta ja tapaamisoikeudesta 2000–2015 (THL a.) s.24

Taulukot

Taulukko 1. Sosiaalitoimen vuoden aikana vahvistamia perheoikeudellisia sopimuksia 2005, 2009–2015 kpl (THL a.) s. 14

Lähteet

Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 556/1994.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940556?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=asetus%20lapsen%20huollosta%20ja%20tapaamisoikeudesta>. Luettu 31.8.2016.

Avioliittolaki 234/1929. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>. Luettu 6.8.2016.

Edilex. <https://www.edilex.fi/lainsaadanto/lyhenteet>

Gottberg, E. 2011. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turku: Painosalama Oy.

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007. 2009. Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus.

http://www.oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/9pBMPedZf/Lapsen_huolto_tapaamisoikeus_ja_elatus_2009.pdf. Luettu 13.9.2016.

Helsingin kaupunki a. <http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lapsiperheiden-palvelut/perheoikeudelliset-asiat/lastenvalvojat/sopimukset>. Luettu 9.8.2016.

Helsingin kaupunki b. <http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lapsiperheiden-palvelut/perheoikeudelliset-asiat/lastenvalvojat/valmistautuminen>. Luettu 9.8.2016.

Helsingin kaupunki c. <http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lapsiperheiden-palvelut/perheoikeudelliset-asiat/lastenvalvojat/>. Luettu 13.9.2016.

Hemmo, M. 2006. Sopimusoikeuden oppikirja. Helsinki: Talentum Media Oy.

Hiekkala, H. 2016. Lastenvalvoja. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystoimisto. Lappeenranta. Haastattelu 2.5.2016.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.

Isyyslaki 11/2015

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150011?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=isyyslaki>. Luettu 31.8.2016.

Kangas, U. 2012. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsinki: Unigrafia Oy.

Karttunen, T., Laasanen, H., Sippel, L., Uitto, T. & Valtonen, M. 2015. Juridiikan perusteet. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Koulu, S. 2014. Lapsen huolto- ja tapaamissopimukset. Vantaa: Lakimiesliiton Kustannus.

Laki holhoustoimesta 442/1999.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990442#P4>. Luettu 9.8.2016.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>. Luettu 5.8.2016.

Litmila, M. 2003. Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY Lakitieto.

Mahkonen, S. 2010. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Nieminen, L. 2013. Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Liettua: Talentum.

Oikeus.fi a. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia.

<http://www.oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/fi/index/hakemusasiat/perheasiat/lapsenhuoltojatapaamisoikeus.html> Luettu 4.8.2016

Oikeus.fi b. Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu tuomioistuimessa tulee valtakunnalliseksi.

<http://www.oikeus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2014/04/asiantuntija-avusteinenhuoltoriitojensovittelutuomioistuimessatuleevaltakunnalliseksi.html> Luettu 30.8.2016.

Oikeus.fi c.

http://www.oikeus.fi/fi/index/tietoaarjenongelmiin/avioeroavoerojarekisteroidynp arisuhteenpurkaminen_0.html. Luettu 13.9.2016.

Ojajärvi, J., Savolainen, H., Suojanen, K., Vainio, P., & Vanhanen, P. 2010. Jokaisen kodin ja pienyrityksen lakiopas. Helsinki: KS-Kustannus Oy.

Palkkavertailu. Lastenvalvojan koulutus ja työ.

<http://www.palkkavertailu.com/koulutus/lastenvalvoja>. Luettu 13.9.2016.

THL a. <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lapsen-elatus-ja-huolto>. Luettu 4.8.2016.

THL b. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/lapsen-huolto-tapaaminen-ja-asuminen>. Luettu 4.8.2016.

THL c. Isyyden selvittäminen. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/isyyden-selvittaminen>. Luettu 9.9.2016.

THL d. Isyyden tunnustaminen ja yhteishuoltosopimus ennen lapsen syntymää.

<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/isyyden-selvittaminen/isyyden-tunnustaminen-ennen-lapsen-syntymaa>

Tilastokeskus a. http://www.stat.fi/til/ssaaty/2014/ssaaty_2014_2015-04-21_tie_001_fi.html. Luettu 4.8.2016.

Tilastokeskus b. <https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/04/03/index.html>. Luettu 4.8.2016.

Tilastokeskus c. http://www.stat.fi/til/synt/2015/synt_2015_2016-04-14_tie_001_fi.html. Luettu 2.9.2016

Thomander A-M. 2016. Lastenvalvoja. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Lappeenranta. Sähköposti. 31.8.2016.

Väestöliitto. Avoliitto.

http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/avio-ja_avoliiton_lakitieto/avoliitto/. Luettu 13.9.2016.

Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry. Kummalle lapset jäävät erossa. <http://www.yvpl.fi/tukitoiminta/usein-kysytyt-kysymykset/kummalle-lapset-jaaevaet-erossa/>. Luettu 13.9.2016.

SOSIAALITOIMEN VAHVISTAMAT LAPSEN HUOLTO- JA TAPAAMISSOPI-
MUKSET Haastateltava: Lastenvalvoja Hannu Hiekkala

1. Huolto
2. Tapaaminen
3. Asuminen

Rajauksena toimii elatusavun sekä elatustuen käsittelyn jättäminen opinnäy-
tetyön varsinaisen tutkimuksen ulkopuolelle.

Mitä huomioitava tehtäessä:

- Ensimmäinen lapsen huolto- ja tapaamissopimus
- Muutos lapsen huolto- ja tapaamissopimukseen

Sopimuksen sisältö ja sopimuksen tekemisen periaatteet: (Mitä lakeja, sään-
nöksiä ja normeja.) Käytännöt.)

1. Huolto: molemmat huoltajat, äiti, isä
2. Tapaaminen: Tapaamisoikeus
3. Asuminen: asumissopimukset, vuoroasuminen, (laajennettu tapaamiso-
ikeussopimus)
 - lapsen iän vaikutus
 - lapsen edun huomioonottaminen

RISTIRIITATILANTEIDEN RATKAISEMINEN

- Olosuhdeselvitys

SOPIMUKSEN VAHVISTAMINEN

Sähköpostihaastattelu 31.8.2016 Lastenvalvoja, Lappeenranta.

- Mihin seikkoihin lastenvalvoja kiinnittää erityistä huomiota solmittaessa sopimusta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta?
- Mitkä ovat sellaisia seikkoja, joita ei voida hyväksyä sopimuksen sisältöön?

SOPIMUS LAPSEN HUOLLOSTA JA
TAPAAMISOIKEUDESTA

ASIANOSAISET			Sopimusnumero 2016571
Lapsi	SUKUNIMI, etunimet Testi, Nappula		
	Henkilötunnus 301003ATP12	Väestörekisteri	Kotipaikka Lappeenranta
	Postiosoite Kasarikatu 7, 53900 LAPPEENRANTA		
Äiti	SUKUNIMI, etunimet Testi, Lakiäiti		
	Henkilötunnus 141168-008P	Väestörekisteri	Kotipaikka Lappeenranta
	Postiosoite Kasarmikatu 7, 53900 LAPPEENRANTA		
Isä	SUKUNIMI, etunimet Testi, Laki-Isä		
	Henkilötunnus 011050-101V	Väestörekisteri	Kotipaikka Lappeenranta
	Postiosoite Kasarmikatu 7, 53900 LAPPEENRANTA		

SOPIMUKSEN SISÄLTÖ

	Me allekirjoittaneet vanhemmat olemme sopineet seuraavaa:	
Lapsen huolto	Lapsen huolto uskotaan ☒ molemmille vanhemmille yhteisesti ☐ äidille ☐ isälle	
Asuminen	Lapsi asuu ☐ äidin luona ☐ isän luona	
Tapaamis-oikeus	☐ Tapaamisoikeudesta on sovittu ☐ Tapaamisoikeudesta ei ole sovittu ☐ Tapaamisen ja luonapidon yksityiskohdista olemme sopineet tämän sopimuksen liitteessä	
Muutettava sopimus/päätös	Tällä sopimuksella muutetaan ☐ sosiaaliviranomaisen ☐ vahvistamaa sopimusta ☐ oikeuden antamaa päätöstä	
Lisätietoja		
Päiväys ja vanhempien allekirjoitukset	Lappeenranta 02.09.2016 Testi, Lakiäiti	Lappeenranta 02.09.2016 Testi, Laki-Isä

☐ SOSIAALILAUTAKUNNAN PÄÄTÖS ☒ VIRANHALTIJAN PÄÄTÖS		
Kunta/Viranomainen lpr	Allekirjoitus	
Kokouksen tai päätöksen päivämäärä 02.09.2016	Pykälä 201660	
Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/83) 8 §:n nojalla		Allekirjoituksen selvitys ja virka-asema
☒ sopimus on vahvistettu ☐ sopimusta ei ole vahvistettu		lastenvalvoja

☐ SOSIAALIVIRANOMAINEN ☐ ÄITI ☐ ISÄ